

Christelijk geloof en euthanasie

Postbus 75331, 1070 AH Amsterdam 0900 - 606 06 06 (€ 0,20 p.m.)
euthanasie@nvve.nl www.nvve.nl

CHRISTELIJK GELOOF EN EUTHANASIE

dr. M.J. Tang

NVVE

Postbus 75331

1070 AH Amsterdam

Tel. 0900 - 606 06 06 (€ 0,20 p.m.)

E-mail: euthanasie@nvve.nl

Website: www.nvve.nl

Eerste druk: juni 1988

Tweede herziene druk: april 1995

Derde druk: april 2002

Vierde druk: juni 2003

Vijfde druk: oktober 2006

Vormgeving: Kees Wagenaars, Breda

Omslag: Joop Smit, Bussum

Illustraties: Elgato, Amsterdam

ISBN-10: 90-74500-70-6

ISBN-13: 978-90-74500-70-8

© NVVE, Amsterdam 2006

Gedeeltelijke overname is toegestaan met bronvermelding
en kennisgeving aan de NVVE.

Voorwoord

Nog steeds is er vraag naar informatie over de verhouding tussen christelijk geloof en euthanasie. Dr. M.J. Tang, emeritus ziekenhuispastor, gaat daar in deze brochure genuanceerd op in. De boeken, genoemd in de literatuurlijst aan het eind van de brochure, kunnen u uitgebreider informeren over het onderwerp.

Zijdelings komt ook het gedachtegoed van andere levensbeschouwingen over dit vraagstuk in beeld. Als u hierover meer wilt lezen kan dat in onze brochure *Levensbeschouwing en euthanasie* (2006-4).

Nog steeds wordt in sommige kringen discussie gevoerd over de verenigbaarheid van het christelijk geloof en een verzoek om euthanasie. De NVVE hoopt dat deze brochure een bijdrage kan leveren aan die discussie en aan de kwaliteit van de argumenten die daarin een rol spelen.

Inhoud

Voorwoord

1	CHRISTELIJK GELOOF EN EUTHANASIE	5
1.1	Gemeenschappelijke uitgangspunten	7
1.2	Misverstanden	8
2	VERBIEDT DE BIJBEL EUTHANASIE?	11
2.1	Gij zult niet doodslaan	11
2.2	God · mens · gebod	13
3	ZELFBESCHIKKING EN VERANTWOORDELIJKHEID	15
3.1	Legitieme aarzeling	15
3.2	Rentmeesterschap	17
3.3	Eerbied voor het leven	18
4	EEN LAATSTE VOORBEHOUD	20
4.1	Drie hoofdwegen	20
4.2	Een bijbelse visie	22
4.3	Grenzen	23
	Literatuur	25
	Informatie over de NVVE	26

1 CHRISTELIJK GELOOF EN EUTHANASIE

De Staatscommissie Euthanasie gaf in 1985 een definitie van haar onderwerp; sindsdien is dit de meest gebruikelijke geworden. Euthanasie wordt daarin omschreven als 'een opzettelijk levensbeëindigend handelen door een ander dan de betrokkene op diens verzoek.' Als nadere omschrijving volgt, dat die betrokkenen mensen zijn die in een uitzichtloze noodsituatie verkeren. Daarmee is al vastgesteld dat de hoofdpersoon in dit ingrijpend gebeuren degene is die, genoopt door ondraaglijk lijden, *vrijwillig vraagt* om beëindiging van haar of zijn leven.

Om aan dit verzoek op verantwoorde wijze gevolg te kunnen geven is de medewerking nodig van een deskundige die weet wat nodig is om deze wens op een menselijk aanvaardbare wijze te vervullen. In de regel zal dit een *geneeskundige* zijn.

Het ingrijpende karakter van euthanasie maakt het verder nodig dat er waarborgen zijn tegen misbruik. Dat is de zorg van de wetgever en van deskundigen op het gebied van de toepassing van *recht en wet*.

Hiermee zijn de belangrijkste betrokkenen genoemd: de mens die lijdt, de arts en de jurist. Elk van hen ondergaat die betrokkenheid op eigen wijze, afhankelijk van de rol die haar of hem is toebedeeld. Maar één ding hebben zij gemeenschappelijk: zowel degene die vraagt als degene die helpt, maar ook degenen die de richtlijnen bewaken, zullen vragen of helpen vanuit hun *levensbeschouwing*. Door velen wordt die levensbeschouwing bepaald door hun *religie*. Met deze diepste dimensie houden wij ons bezig in deze brochure. En daarbij beperken wij ons (mede vanwege de geringe ruimte) tot de houding tegenover euthanasie vanuit het christelijk geloof.

Vaak wordt de indruk gewekt dat euthanasie en christelijk geloof elkaar wederzijds uitsluiten. In zijn algemeenheid is dat aantoonbaar onjuist. Al vóór de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie opkwam voor het recht op deze stervenshulp, was door christenen de vraag naar de toelaatbaarheid van levensbeëindiging aan de orde gesteld. In 1969 verwekte de psychiater prof.dr. J.H. van den Berg veel opschudding met zijn boekje *Medische macht en medische ethiek*. Van nabij weet ik dat hij tot deze aanklacht tegen het rekken van levens gedreven werd door oprechte bijbels-profetische verontwaardiging. Verderop in deze brochure zult u de

naam tegenkomen van de gereformeerde theoloog prof. dr. H.M. Kuitert. Door zijn moedige en zorgvuldige studies heeft hij veel gedaan om vrees en vooroordeel op dit gebied weg te nemen. Zijn bijdrage aan de aanvaarding van euthanasie in brede kringen van christenen kan moeilijk overschat worden. Ook binnen de NVVE zijn leden en ambtsdragers uit verschillende kerkelijke richtingen actief.

1.1 **Gemeenschappelijke uitgangspunten**

Iedereen weet dat er onder christenen een grote verscheidenheid van meningen bestaat over tal van onderwerpen. Dat is ook het geval wanneer euthanasie ter sprake komt. Niettemin zijn er een aantal uitgangspunten die alle christenen gemeenschappelijk hebben. Eén daarvan is dat zij zich allemaal willen oriënteren op datgene wat in de boeken van de bijbel geschreven wordt over de wil van God en over plaats en taak van de mens in zijn schepping.

Vaak wordt het gesprek op dit niveau bij voorbaat geblokkeerd door dooddoeners als 'de bijbel kan op talloze manieren uitgelegd worden' of 'iedere ketter heeft zijn letter.' Ook nu weer moeten wij zeggen: dat is onjuist. Van verreweg het meeste van wat in de bijbel geschreven staat zijn de interpretatiemogelijkheden beperkt omdat de tekst voor zichzelf spreekt. En àls er verschillende mogelijkheden zijn, zijn die nauwkeurig en duidelijk te omschrijven. De wegen gaan pas uiteen op het moment dat we het omschrevene gaan *toepassen*. Dan blijkt dat zelfs achter onze godsdienstige denkbepelden oude tradities en stukken levensbeschouwing een rol spelen. Voor rooms-katholieke christenen is het zelfs zo dat de bijbel *behoort* te worden gelezen in het geheel van de tradities die in de loop der eeuwen in hun kerk gezag hebben verworven. Onder protestantse christenen is het rechtstreekse beroep op de bijbeltekst van doorslaggevende betekenis. Maar die beide hoofdstromingen vinden elkaar weer in dezelfde bedding: allen laten zich inspireren door het beeld dat in de bijbel getekend wordt van Jezus Christus. In zijn woorden en daden, maar het meest nog in zijn persoon, zien wij wie *God* is en hoe de *mens* door Hem bedoeld is. Wanneer in de euthanasie-discussie het woord 'zelfbeschikkingsrecht' aan de orde is (en dat is schering en inslag!) dan vinden de vrijheid tot dit recht, de verantwoordelijkheid voor dit recht en de begrenzing ervan in deze inspiratie hun bron en maatstaf. De apostel Paulus heeft deze drie aspecten prachtig beschreven in een brief aan christenen van zijn tijd (1 Korinthiërs 3: 22 en 23):

alle dingen zijn van u, hetzij de wereld,
hetzij leven of dood,
(*ja, zo staat het er, tekstkritisch onbetwist*)
hetzij heden of toekomst,
het is alles van u,
maar u bent van Christus en Christus is van God.

Dit zou de toonzetting moeten zijn waarin christenen met elkaar spreken over ‘alle dingen’, ook over euthanasie.

1.2 Misverstanden

Om vruchtbaar met elkaar te kunnen spreken is het soms nodig van te voren misverstanden uit de weg te ruimen. En wat euthanasie betreft, wemelt het van misverstanden. Op twee daarvan moet ik hier ingaan. Uit de definitie van euthanasie, zoals die hierboven gegeven is, blijkt dat het gaat om een ‘opzettelijk levensbeëindigend handelen.’ Wanneer binnen de NVVE gesproken wordt over euthanasie wordt *dit actieve ingrijpen bedoeld*. Het gesprek gaat dus *niet* over het staken van zinloos medisch handelen. Evenmin gaat het over medicinale bestrijding van pijn of benauwdheid, ook niet als die zó hoog wordt opgevoerd dat het leven daardoor verkort wordt.

In de *Verklaring van de heilige congregatie voor de geloofsleer over de euthanasie*¹, die de Rooms-Katholieke Kerk deed uitgaan in 1980, lezen we een protest tegen het misbruiken van de vorderingen in de medische wetenschap die het mogelijk hebben gemaakt ‘het leven te verlengen onder bepaalde voorwaarden die echter soms vragen van moraliteit oproepen.’ Soms raadt de menselijke voorzichtigheid het gebruik aan van pijnstillende middelen.... zelfs als daardoor het leven *onbedoeld* wordt verkort en er geen andere middelen zijn om het lijden te stillen. Wanneer een behandeling ‘slechts een hachelijk en smartvol rekken van het leven zou betekenen moet en mag men daarvan afzien.’

Het zou talloze mensen onnoemelijk veel lijden besparen als de artsen zich aan dit vermaan zouden houden. *Maar dit is geen euthanasie* in de zin van de gebruikelijke definitie. *Die* wordt in de verklaring afgewezen als een misdaad tegen het leven.

¹ Zie ook de pauselijke encycliciek *Evangelium Vitae* (1995)

Het tweede misverstand dat van te voren rechtgezet moet worden is het volgende. Hierboven is het woord 'zinloos' gebruikt in de samenhang 'zinloos medisch handelen.' Ook valt in de discussie over euthanasie wel de uitdrukking 'zinloos rekken van het leven' of wordt beweerd dat een arts, die euthanasie toepast, daarmee impliciet een oordeel uitspreekt over 'de zin van het leven.' Dit vloeiende gebruik van woorden als 'zin' en 'zinloos' kan het misverstand oproepen dat voorstanders van euthanasie ontkennen dat lijden betekenis kan hebben of dat een gehandicapt leven zinloos zou zijn. Laten we duidelijk zijn! Bij zinloos medisch handelen gaat het om het niet beginnen aan of het staken van behandelingen die, medisch gesproken, geen uitzicht bieden op verbetering van de toestand van de patiënt. Dat is een kwestie van vakkennis en van vermogen tot invoelen.

We moeten alleen over 'de zin van het leven' spreken als we de betekenis bedoelen die een mens zèlf aan zijn leven en aan zijn levenseinde hecht; de diepste drijfveer die hem beweegt zijn lijden te dragen of het te willen beëindigen. Voor vrijwel alle mensen heeft die zin iets te maken met hun relaties tot andere mensen, met de mogelijkheid tot communicatie, met een besef van betrokken te zijn 'in een bezielde verband.' De vraag naar de zin van het leven is een vraag van religie: het vermogen in relatie te kunnen blijven met de wereld boven jezelf en de wereld om je heen. Bijbels gezegd: kunnen leven uit de nabijheid van God en van je medemensen. Wanneer we op déze wijze de zin van het leven betrekken in ons gesprek over euthanasie, wordt dit gesprek niet afgekapt, maar kan het pas goed beginnen.

2 VERBIEDT DE BIJBEL EUTHANASIE?

Christenen willen zich bij het zoeken van hun weg laten leiden door wat in de bijbel geschreven staat. Wie daar ernstig mee bezig gaat, merkt dat de bijbel zeker geen gemakkelijk te hanteren boek is; het is niet een soort goddelijk wetboek-van-strafrecht waarin je artikel zoveel-en-zoveel kunt opslaan. Eigenlijk is de bijbel helemaal geen 'boek' in de gangbare betekenis van dit woord, maar een hele bibliotheek. Daarin vinden we de meest uiteenlopende soorten boeken: kronieken, volkslegenden, liederen, biografieën, brieven en nog veel meer. Afgeronde wetboeken zijn daar nauwelijks bij. Wel zijn in een aantal van die boeken voorschriften en geboden opgenomen, die zowel de eredienst als het persoonlijke en maatschappelijke leven betreffen.

Maar, evenals die boeken zelf, stammen deze geboden en verboden uit heel verschillende tijden en zij stemmen dan ook lang niet altijd met elkaar overeen. Wat zij in elk geval wèl gemeenschappelijk hebben is, dat zij alle geformuleerd werden in een tijd waarin de meeste mensen een 'natuurlijke' dood stierven. Vandaar dat het probleem van de euthanasie helemaal niet aan de orde komt.

2.1 Gij zult niet doodslaan

Nu vinden we in het boek *Exodus*, hoofdstuk 20, de 'Tien Geboden.' Dat zijn een aantal grondregels die voor de Israëlieten de verbondsrelatie met God regelen (bijvoorbeeld: 'Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben'). Zes van deze regels hebben betrekking op de relaties tussen de mensen onderling.

Eén daarvan wordt in de euthanasiediscussie vaak aangehaald: 'Gij zult niet doodslaan.' Hier wordt dus verboden dat wij elkaar uit boosaardige motieven van het leven beroven. Jezus ging zelfs zó ver, dat hij die kwade gezindheid op één lijn stelde met de *daad* van het vermoorden.¹

Soms wordt dit gebod uit de vrije hand weergegeven als: 'Gij zult niet doden.' In deze verminkte vorm wordt het vaak gebruikt om euthanasie af te wijzen. Daarom is hier een korte toelichting noodzakelijk.

Ook in de Nederlandse juridische taal wordt zorgvuldig onderscheid

¹ Matthëus 5: 21 en 22

gemaakt tussen ‘moord’ en andere vormen van doden, bijvoorbeeld ‘manslag’. Dit onderscheid maakt het mogelijk motieven en situaties in de beoordeling te betrekken. In het Hebreeuwse en Griekse spraakgebruik van de bijbel is dat niet anders.

Zo kent het Hebreeuws een woord dat uitdrukkelijk ‘doodslaan’ of ‘vermoorden’ betekent. Het slaat altijd op een handeling met boos opzet, die dan ook steeds godsdienstig en moreel veroordeeld wordt. Dát is het woord dat in het zesde van de Tien Geboden gebruikt wordt. Ook hier is het geen kwestie van een bepaalde uitleg, maar van zakelijk en nauwkeurig lezen wat er staat.

Het Hebreeuws kent ook een woord met een veel neutralere betekenis, en dat vertaald moet worden met ‘doden’. Het wordt gebruikt wanneer het gaat om bijvoorbeeld het doden van offerdieren, voor het voltrekken van de doodstraf of voor het doden van vijanden in de oorlog. Van al deze handelingen lezen we vaak in de bijbel dat ze gebeuren in opdracht van God. Twee keer komen we zelfs een vorm van dit werkwoord tegen met de betekenis: ‘iemand de genadeslag geven.’²

Voorbeelden

Doden is zowel in de bijbel als in de christelijke ethiek meestal gezien als een handeling die soms nodig, soms zelfs geboden is. Enkele voorbeelden maken dat duidelijk. Leven in vrijheid en veiligheid werd en wordt ervaren als een hogere waarde dan het hoe-dan-ook voortbestaan. Zij, die op deze ethische gronden oorlog en doodstraf in bepaalde situaties niet afwijzen, erkennen daarmee dat er waarden zijn die het leven van de enkeling overstijgen. Het klinkt dus niet oprecht wanneer christenen in de discussie over euthanasie stellen dat doden absoluut verboden is.

Wanneer we ons nu realiseren wat euthanasie is, namelijk het ingaan op iemands dringend en herhaald verzoek om hem uit zijn lijden te verlossen, dan kunnen wij gemakkelijk inzien dat de kreet ‘euthanasie is moord’ berust op onzindelijk en oneerlijk taalgebruik.

Respect voor iemands uitdrukkelijke wens en mededogen met iemands ondraaglijk lijden kunnen toch bezwaarlijk boosaardige motieven genoemd worden. Er *is* geen gebod in de bijbel dat het doden in dergelijke nood-

¹ 1 Samuël 14: 13

² 2 Samuël 1: 9

situaties verbiedt. Gelovigen, die voor zichzelf met de euthanasievraag bezig zijn, mogen aan dit inzicht de volle vrijheid ontnemen om euthanasie te overwegen of te vragen. En hulpverleners mogen er diezelfde vrijheid in vinden om de hulpvrager deze dienst te bewijzen.

Wanneer wij worden aangevallen door tegenstanders van euthanasie op grond van een in feite niet bestaand (dit wil zeggen onjuist vertaald) verbod 'gij zult niet doden', dan is het zakelijk volstrekt terecht hen er op te wijzen dat ze de geboden van hun eigen religie niet goed kennen. Wanneer die tegenstanders theologen zijn, dan ontkomen wij niet aan de indruk dat zij in dit geval een bedrieglijke voorstelling van zaken geven; dat zij zich niet ontzien het goddelijke gebod te verminken.³

2.2 God - mens - gebod

Dat geboden en verboden niet de belangrijkste inhoud van de bijbel vormen werd reeds duidelijk gemaakt. Nu moeten wij zelfs zeggen dat in de diepere godsdienstige gezindheid van de meeste bijbelboeken een andere tendens steeds duidelijker naar voren komt. Namelijk deze: dat zelfs die voorschriften, die rechtstreeks slaan op ons verkeer met God, ondergeschikt worden gemaakt aan de fundamentele regel: 'Heb God lief met al je vermogens, en de naaste als jezelf.'

Daarom kon één van de profeten Gods wil vertolken met de woorden: 'In liefde heb ik behagen en niet in offeranden.'⁴ In deze lijn ligt het als Jezus ons duidelijk maakt dat het gebod er is voor de mens en de mens niet voor het gebod.⁵ Christelijke ethiek formuleert haar standpunten niet vanuit een angstvallig naslaan van verboden of geboden, maar vanuit een ernstig zelfonderzoek naar onze motieven.

Dit houdt natuurlijk wèl in dat deze grondregel ook geldt voor het doden. Wanneer dit gebeurt uit eigenbelang, uit wraakzucht of uit andere boos-

³ In het Nieuwe Testament wordt op enkele plaatsen het zesde gebod geciteerd. In de veel gelezen Statenbijbel lezen we daar: gij zult niet doden. In de Griekse grondtekst staat op deze plaatsen een woord dat primair 'vermoorden' betekent en dat dus een goede vertaling is van de Hebreeuwse tekst in Exodus 20. Dat een leek dit niet kan onderscheiden ligt voor de hand; even vanzelfsprekend is het dat een theoloog dat wèl kan.

⁴ Hosea 6: 6

⁵ Markus 2: 27

aardige motieven, dan is dat altijd 'moord', dus nooit te rechtvaardigen. Vanuit bijbels standpunt kan over euthanasie alleen gedacht worden als heel nadrukkelijk sprake is van een *dienst uit barmhartigheid*. Aan een dergelijk dienstbetoon mag geen enkele christen zich onttrekken.

3 ZELFBESCHIKKING EN VERANTWOORDELIJKHEID

Wanneer iemand, door ondraaglijk lijden gedreven, vraagt om beëindiging van haar of zijn leven, dan maakt deze persoon in de meest definitieve zin van het woord gebruik van het recht over eigen leven te beschikken. In de euthanasiediscussie neemt de term *zelfbeschikkingsrecht* dan ook een belangrijke plaats in.

De theoloog H.M. Kuitert heeft over dit recht diepgaand gedacht en geschreven. Hij is daarover heftig aangevallen. Want, zeggen zijn tegenstanders, een mens heeft niet het recht over eigen leven te beschikken; dat recht komt uitsluitend toe aan God.

Dit verwijt wordt volstrekt ten onrechte gemaakt; Kuitert laat er immers geen twijfel over bestaan dat hij van dit recht uitsluitend spreekt binnen de relaties van mensen onderling. In zijn boek *Een gewenste dood*¹ schrijft hij dan ook: 'Er zou niet zo om zelfbeschikking geroepen worden als dokters niet zo over je beschikten'. En het zijn waarlijk niet alleen dokters die menen over ons leven en ons al-dan-niet sterven te mogen beschikken!

3.1 Legitieme aarzeling

Aan de kritiek op het zelfbeschikkingsrecht ligt overigens wel een echt bijbelse aarzeling ten grondslag. Alle boeken van de bijbel gaan er van uit dat God de schepper is van de wereld en de gever van het leven: 'Uit Hem, door Hem en tot Hem zijn alle dingen.' Om het absolute alleenrecht van God op de door Hem geschapen werkelijkheid tot uitdrukking te brengen, gebruiken de bijbelschrijvers titels als 'Heer' en 'Koning'.

Er bestaat onder christenen een bonte verscheidenheid van meningen over de wijze waarop we over Gods scheppingswerk kunnen denken, maar dat de gedachte van Gods soevereiniteit daarin doorklinkt, daarover zijn we het allemaal eens.

Wanneer menselijk zelfbeschikkingsrecht afbreuk zou doen aan Gods beschikkingsrecht, dan zou een gelovige wel totaal verpletterd moeten zijn door lijden eer hij voor zichzelf dat recht zou opeisen.

¹ Kuitert herschreef dit boek tot *Mag er een eind komen aan het bittere einde* (Baarn, 1993)

Het is evenwel de vraag of het eerst zover moet komen. Zo unaniem de bijbelschrijvers zijn in het belijden van Gods soevereiniteit, zo eenstemmig zijn ze ook in de gedachte dat God de verantwoordelijkheid voor het beheer van zijn schepping in de handen van de mens legt. God geeft de pas-geschapen wereld aan de mensen om ‘die te bouwen en te bewaren.’ Gelijk met deze opdracht wordt het de mensen duidelijk gemaakt dat ze verantwoordelijk zijn voor hun medemensen, dat ze ‘huns broeders hoeder’ zijn. Het uiterste beschikkingsrecht van God sluit het beschikkingsrecht van de mensen niet *uit*, maar *in*.

Een goed bijbels woord om dit uit te drukken is ‘rentmeesterschap.’

3.2 Rentmeesterschap

In de bijbel is de rentmeester degene die namens de heer met volmacht kan optreden: hij is ‘over het huis gesteld.’ Hij heeft een bijna onbeperkte handelingsbevoegdheid, maar moet wel achteraf verantwoording afleggen. Bij het handelend kunnen optreden hoort ook de vrijheid om initiatieven te ontplooien; menig heer zal die zelfs van zijn rentmeester *geëist* hebben.

Zo vertelt Jezus een verhaal over een meester die heel zijn bezit aan drie slaven toevertrouwt. Eén heeft met deze opdracht niets gedaan uit vrees voor zijn heer. Deze slaaf krijgt te horen dat hij wegens die nalatigheid ‘in de buitenste duisternis’ geworpen zal worden.

Natuurlijk wordt van de rentmeester verlangd dat hij het goed en het personeel beheert in de stijl van de heer zelf. Ook hierin zijn de bijbelschrijvers eenstemmig en duidelijk als zij die stijl typeren met de woorden ‘gerechtigheid’ en ‘barmhartigheid’. Daarmee bedoelen ze dan niet de kille rechtvaardigheid van leer-om-leer, maar de gerechtigheid die juist hèn tot hun recht laat komen, die anders verdrukt en rechteloos zouden zijn.

En bij het woord ‘barmhartigheid’ moeten we zeker niet denken aan de benepen diakenhuis-mannetjes-sfeer, maar aan de gulheid van een hand die ‘wijd open is voor uw broeder.’

Een gelovige ziet zijn leven als een gave van God, maar ook als een *opgave*; hij heeft de vrijheid van de rentmeester, de plicht tot initiatief. Hij heeft een enorm beslissingsrecht, maar weet dat hij over zijn beslissingen verantwoording zal moeten afleggen; óók van die beslissingen die hij

uit barmhartigheid had moeten nemen, maar die hij uit vrees of bekrompenheid van zich af heeft geschoven.

3.3 Eerbied voor het leven

In het vorige hoofdstuk werd gezegd dat heel de problematiek van de euthanasie buiten het gezichtsveld van de bijbelschrijvers ligt. Wèl kunnen we zeggen dat de bijbel nergens aanleiding geeft om te vermoeden dat de beslissing tot beëindiging van het leven in bepaalde situaties buiten de bevoegdheid van de mensen zou liggen. Mits ook deze beslissing de gerechtigheid en de barmhartigheid van de Heer zelf weerspiegelt.

Daarbij is de eerbied voor 'het leven' als de een of andere mystieke zelfstandigheid, als iets dat heilig is uit zichzelf, volkomen vreemd aan de bijbel. Die kent alleen eerbied voor het leven omdat dit door God geschapen is. Het leven is die gave en opgave van God die het ons mogelijk maakt zijn andere gaven te ontvangen en zijn opgaven vruchtbaar te maken. Het is niet het hoogste goed, dat ten koste van alles in stand gehouden moet worden. De keerzijde hiervan is dat de bijbel de *dood* niet ziet als het uiterste kwaad dat bestreden moet worden, maar de *zonde*, het verbreken of misbruiken van onze relatie met God en onze medemensen.

In zijn reeds eerder genoemde boek stelt professor Kuitert de vraag of we het geschonken leven niet zouden mogen teruggeven wanneer de situatie zo is geworden dat het niet meer met dankbaarheid als geschenk ervaren kan worden. Kuitert beantwoordt deze vraag bevestigend en ik val hem daarin met overtuiging bij. De bijbel toont ons niet een God die zo onbarmhartig is dat hij ons de plicht oplegt een ondraaglijk bestaan verder te leven.

In het ziekenhuispastoraat is het gebruikelijk met patiënten te bidden om genezing. We gaan er daarbij stilzwijgend van uit dat als God dit gebed verhoort, Hij dit doet door de dienst van mensen. Zou dit anders zijn wanneer patiënten bidden om te mogen sterven?

Ook met betrekking tot ons eigen leven zijn wij rentmeesters met een uitgebreide volmacht, wetend dat wij over onze beschikkingen verantwoording zullen moeten afleggen. Deze verantwoordingsplicht herinnert ons er ook aan dat aan onze volmacht grenzen zijn gesteld.

Er is een grens naar boven: God is de absolute Heer, die onze beslissin-

gen bindt aan zijn gebod. Maar er is ook een grens om de mens heen: zijn volmacht wordt ingeperkt door het mandaat van zijn medemens. Die grens wordt overschreden wanneer men iemand tegen diens wil van het leven berooft. Maar evenzeer overschrijden we die grens van ons rentmeesterschap, wanneer wij iemand tegen diens wil in leven houden. Het meewerken aan euthanasie kan een dienstbetoon zijn dat van ons verlangd wordt vanuit die royale bijbelse barmhartigheid, zojuist genoemd als kenmerkend voor de stijl van de Heer wiens rentmeesters wij zijn.

Christenen zullen het zelfbeschikkingsrecht over eigen leven en sterven niet zien als een vrijbrief om maar te doen wat zij willen, maar wèl als een onvervreemdbaar mandaat van Godswege. Christenen in de NVVE claimen het recht om dit mandaat in alle bijbelse vrijheid te mogen uitoefenen.

4 EEN LAATSTE VOORBEHOUD

U zult ze stellig ook gehad hebben: ontmoetingen die je nooit meer vergeet. Zo herinner ik mij een man die in een vergevorderd stadium van kanker in ons ziekenhuis werd opgenomen. Hoewel hij er nadrukkelijk blijk van gaf dat hij niet godsdienstig was, ontwikkelde zich tussen hem en mij een goede persoonlijke relatie. De ondraaglijke pijn die hij leed – dwars door alle pijnstillers heen – bracht hem er toe euthanasie te vragen. Deze hulp werd hem in het ziekenhuis niet geboden, maar zijn huisarts was bereid hem die wel te geven. De patiënt zou daarom ons ziekenhuis verlaten om thuis een eind aan zijn lijden te maken.

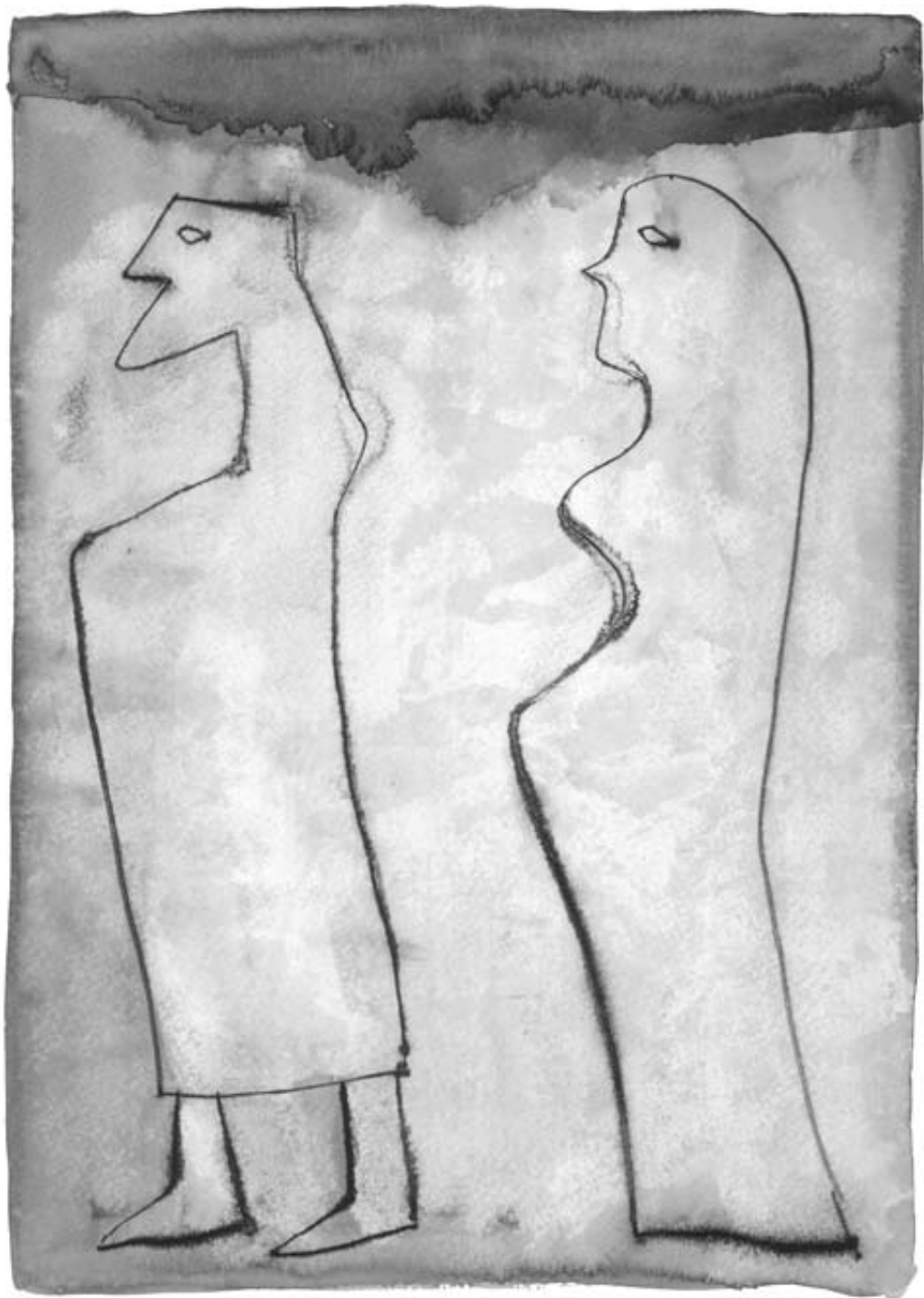
De nacht voor zijn vertrek liet hij mij roepen. Hij vertelde mij toen dat hij was opgevoed in een streng christelijk weeshuis waar vaak gedreigd werd met God die al onze verkeerde daden ziet. ‘Als je dit of dat doet, zul je in de hel komen!’ Nu hij op het punt stond te gaan sterven kwamen de destijds gewekte angsten voor de hel in alle hevigheid boven. Nog een maand lang heeft hij thuis zijn vreselijk lijden doorworsteld voor hij die verdrongen angsten zover had overwonnen dat hij zijn eerder genomen besluit kon uitvoeren.

Naar goed gebruik heb ik deze herinnering zó weergegeven dat de betrokken persoon onherkenbaar is. Ik vertel haar om te laten zien dat er een laatste reserve bestaat die een ernstige blokkering kan zijn voor de *innerlijke* aanvaarding van euthanasie. Op zichzelf is doodgaan al geen gemakkelijke zaak. Elk levend wezen heeft een ingebouwd mechanisme om de dood op een afstand te houden. Bij de mens komt naast deze ‘vitale doodsangst’ nog het bewustzijn van zijn individuele sterven en de vraag of met de dood ‘alles uit’ is.

4.1 Drie hoofdwegen

Kort samengevat kunnen wij zeggen dat de mensheid op drie wijzen geprobeerd heeft op deze laatste vraag een antwoord te vinden. Wanneer wij er van uitgaan dat de mogelijkheden om te kunnen (voort)leven beperkt zijn tot ons lichamelijk bestaan, dan is de logische consequentie dat we zeggen: ‘dood is dood.’

Anderen zien als het wezenlijke van de mens een geestelijke kern, een bewust *ik* dat met de dood van het lichaam niet ophoudt te bestaan.

Onder hen zijn velen de overtuiging toegedaan dat deze onsterfelijke kern steeds opnieuw belichaamd wordt. Dat is de leer van de reïncarnatie, die een grote rol speelt in de oosterse religies. Omdat daaraan de leer verbonden is dat, wat de mens in het ene leven doet, bepalend is voor het volgende, kan ook hier de vraag opkomen of het zelf beëindigen van een lichamenlijk leven wel toelaatbaar is.

In het christelijk geloof (en daarover gaat het in deze brochure) is de *verbodsgedachte* bepalend. Met de dood komt er geen eind aan onze relatie met God; hij laat ons ook dan niet los. In de, vooral oudere, christelijke theologie is dit ‘ons’ (of ‘ik’) gelokaliseerd in de onsterfelijke ziel. Deze voorstelling ontbreekt in de bijbel wel niet helemaal, maar staat zeker niet zo centraal als vrij algemeen gedacht wordt. In elk geval is de bijbelse toekomstverwachting verbonden met een – éénmalig – vernieuwde lichamenlijkheid. Een oude geloofsbelijdenis zegt het heel plastisch: ‘Ik geloof in de wederopstanding van het *vlees*.’ Als lichamenlijke wezens zullen we burgers zijn van de nieuwe wereld waar Gods gerechtigheid woont. Of... wij zullen daarvan worden uitgesloten.

4.2 Een bijbelse visie

Hier zijn we terug bij het begin van dit hoofdstuk. Het christelijk geloof kent wel degelijk de gedachte dat mensen uit Gods hand kunnen vallen, dat ze ‘verloren gaan.’ En vaker dan menigeen lief is wordt in de bijbel deze toestand uitgedrukt met het woord *hel*, de plaats van het eeuwige vuur, waar geweest is en tandengeknars. Het is waar dat Jezus, wanneer hij deze woorden gebruikt, zich aansluit bij het spraakgebruik van een joodse stroming uit zijn eigen tijd. Maar evenzeer is het waar dat hij nergens afstand neemt van de inhoud van dat spraakgebruik.

In het verleden zijn deze woorden vaak gebruikt om macht uit te oefenen over het geweten van de mensen. En vóór mij ligt een uitspraak van een dominee die, in verband met euthanasie, er voor waarschuwt dat die ons kan brengen ‘in de eeuwige pijn, waar geen dokters en pijnstillers meer zijn.’

Natuurlijk verwerpen wij dit botte misbruik van Jezus’ woorden. Maar we moeten ons er ook voor hoeden te vervallen in het andere uiterste door die woorden te verdoezelen. De bijbel spreekt duidelijk van een God die rekenschap vraagt. Het welwillende godsbeeld, dat in onze tijd in brede

kerkelijke kringen opgeld doet, is veeleer ontsproten aan onze eigen wensen en denkbeelden, dan ontleend aan de bijbel.

4.3 Grenzen

Hierboven tekende ik drie hoofdlijnen waarlangs gedacht is over het sterven van mensen en wat daarna komt. Voor elk van deze voorstellingen zijn goede argumenten aan te voeren; van geen enkele ervan is de 'waarheid' aan te tonen.

Wanneer wij proberen mensen te *helpen goed te sterven*, zullen wij moeten beseffen dat die voorstellingen er zijn, en er rekening mee moeten houden dat ze het beleven van de naderende dood kunnen bepalen. Voor hen, die de dood niet kunnen zien als het definitieve einde van ons bestaan, kan dit ook een uiterste reserve betekenen ten aanzien van het aanvaarden van euthanasie.

Eer wij zover zijn dat we overwegen voor onszelf hierom te vragen, zullen we ook deze reserve voor een goed deel hebben overwonnen. Het weten dat de vraag om euthanasie niet in strijd is met het gebod van God; het bewustzijn van de grote beslissingsbevoegdheid die mensen, als Gods rentmeesters, hebben, heeft ons misschien daarbij geholpen.

Ook in verband met de laatste vragen en angsten heeft de bijbel meer houvast en inzicht te bieden dan uit deze bladzijden kan blijken. Wel hoop ik voldoende duidelijk te hebben gemaakt dat het hier gaat om de meest ingrijpende beslissing waarvoor een mens kan komen te staan. Hier kan alleen geholpen worden in persoonlijk gericht luisteren en spreken.

Deze hulp kan in de eerste plaats verwacht worden van de geloofsgemeenschap of de levensbeschouwelijke groepering die de betrokkene zelf kiest. Kerkelijke hulpverleners zullen zeker de aandacht bepalen bij de vele blijde aspecten van de bijbelse boodschap. Daarbij verliezen de waarschuwende woorden hun beangstigende eenzijdigheid. Andere hulpverleners staan hier aan de grenzen van hun mogelijkheden. Moeten zij het dan maar laten afweten? Zeker niet! Als om onze bijstand gevraagd is, zullen we die willen geven, trouw tot het einde. Mits we de beperktheiden van onze mogelijkheden voor ogen houden, kan onze nabijheid voor de betrokken persoon nog veel betekenen.

LITERATUUR

Berg, J.H. van den
Medische macht en medische ethiek
Nijkerk, 1983-25 (oorspr. dr. 1969).

Euthanasie en pastoraat
's-Gravenhage, 1988.

Kuitert, H.M.
Mag er een eind komen aan het bittere einde?
Levensbeëindiging in de context van stervensbegeleiding
Baarn, 1993-2.

Lange, F. de en J. Jans (red.)
De dood in het geding: Euthanasiewetgeving en de kerken
Kampen, 2000.

Megchelen, P. van
Levensbeschouwing en euthanasie
Amsterdam, 1999.

Thomasma, D.C. e.a.
Asking to Die: Inside the Dutch Debate about Euthanasia
Dordrecht, 1998.

INFORMATIE OVER DE NVVE

Wilsverklaringen

Een wilsverklaring is een persoonlijk document waarin iemand zijn wil en wensen over zijn levenseinde vastlegt. Deze verklaringen zijn van belang wanneer iemand niet meer in staat is zijn wensen mondeling te uiten.

Ledenondersteuningsdienst

De Ledenondersteuningsdienst bestaat uit vrijwillige medewerkers die persoonlijke informatie geven. Op verzoek kunnen zij ook bemiddelen tussen de patiënt en de arts en/of het ziekenhuis bij problemen met keuzes rondom het levenseinde. De Ledenondersteuningsdienst komt op voor de belangen van patiënten.

Gevolmachtigdendienst

De Gevolmachtigdendienst bestaat uit vrijwillige medewerkers die voor leden van de NVVE als gevolmachtigde kunnen functioneren. Deze dienstverlening is uitsluitend bestemd voor leden die onmogelijk in eigen kring (familie, vrienden of kennissen) een gevolmachtigde kunnen vinden. Bovendien is de beschikbaarheid van een vrijwillige medewerker in de regio voorwaarde om een aanvraag eventueel te kunnen honoreren.

Sprekerskader

Het Sprekerskader verzorgt door het hele land lezingen over beslissingen rond het levenseinde waarbij eventueel een videofilm wordt vertoond. Enkele leden hebben zich gespecialiseerd in lezingen op het gebied van de laatstewilpil (het effectueren van het zelfgewilde levenseinde van mensen die niet voldoen aan de zorgvuldigheidseisen, die in de euthanasiewet worden gesteld).

Presentatiedienst

De Presentatiedienst bezoekt met de NVVE-informatiestand beurzen, symposia, studiedagen, enz. Er wordt zowel schriftelijk als mondeling informatie gegeven.

Relevant

De vereniging geeft viermaal per jaar het blad *Relevant* uit: een tijdschrift met een informerende en opiniërende functie.

Voor mensen met een leeshandicap is er een gesproken versie op cd-rom.

Commissie Artsen

De commissie adviseert het bestuur van de vereniging over het te voeren beleid op het gebied van medische beslissingen rond het levenseinde en over de samenwerking tussen de NVVE en de beroepsgroep (artsen).

Commissie Verpleegkundigen en Verzorgenden

De Commissie Verpleegkundigen en Verzorgenden adviseert het bestuur van de NVVE over het te voeren beleid op het gebied van ondersteuning van verpleegkundigen en verzorgenden die met beslissingen rond het levenseinde te maken hebben of krijgen. Ook adviseert zij over voorlichting aan beroepsgenoten en mogelijkheden tot samenwerking met de beroepsgroep.

Brochures

De vereniging geeft diverse brochures uit, o.a.: *Het laatste stuk* met algemene informatie over euthanasie; *Wil en wet*; *In gesprek met de arts*; *Levensbeschouwing en euthanasie* en *Stoppen met eten en drinken*.

Procesfondts

Artsen, verpleegkundigen en leden die ons inziens ten onrechte door justitie worden vervolgd voor euthanasie of hulp bij zelfdoding of daarover zelf een proces willen beginnen, kunnen een beroep doen op het Procesfondts van de NVVE. U kunt het Procesfondts steunen door een bijdrage te storten op Postbankrekening 6335188 van de NVVE te Amsterdam o.v.v. 'Procesfondts'.

Informatie over deze activiteiten en het lidmaatschap kan worden aangevraagd bij de NVVE, Postbus 75331, 1070 AH Amsterdam, tel. 0900 - 606 06 06 (€ 0,20 p.m.), e-mail: euthanasie@nvve.nl, website: www.nvve.nl

